

Nr 18

Utlåtande i anledning av motioner om rätt att anlita valfri resebyrå vid resa i statens tjänst.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 814 i första kammaren av herr *Åkerlund* och nr 935 i andra kammaren av herr *Wennerfors*.

I motionerna, som är likalydande, hemställes

»att riksdagen med ändring av 1952 års riksdagsbeslut i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring av principen i kungörelsen nr 523/1952 att valfri resebyrå kan anlitas för resor som bekostas av statsmedel».

Gällande bestämmelse och dess bakgrund

I kungörelsen den 3 juni 1952, nr 523, om anlåtande av statens järnvägars resebyråer vid vissa resor stadgas att den som finner sig böra anlita resebyrå i samband med resa i statens ärenden eller i verksamhet, för vilken kostnaderna helt eller till övervägande del bestrides av statsmedel, skall, där så utan särskild olägenhet kan ske, hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå.

Bestämmelsen, som trädde i kraft den 1 augusti 1952, har tillkommit på begäran av riksdagen (SU 1952: 145 p. 27, rskr. 293).

I riksdagens år 1951 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning m. m. hade under civildepartementet, § 32, förordats att allmänna föreskrifter skulle utfärdas av innebörd att statsmyndigheterna åläggs att vid biljettbeställningar som regel hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå (Del I, s. 297—304).

Revisorerna hade funnit det vara av intresse att närmare undersöka, huruvida särskild resebyrå brukade anlitas vid tjänsteresor i allmänhet, som företagits av befattningshavare inom statliga förvaltningsområden. Uppgifter härom hade därför införskaffats från ett tjugotal större verk och myndigheter. I samband därmed hade revisorerna jämväl gjort sig underrättade om dels i vilken ungefärlig omfattning anlåtande av resebyrå i förekommande fall skedde, dels anledningen till att resebyrås tjänster togs i anspråk, dels vilka resebyråer som regelmässigt brukade anlitas, dels ock huruvida vederbörande myndighet utfärdade reglerande föreskrifter i ämnet. Beträffande innehållet av det sålunda införskaffade materialet torde få hänvisas till berättelsen (s. 297—303).

Revisorerna uttalade därefter följande.

Den undersökning revisorerna verkställt rörande förfaringssättet vid beställning av biljetter för statliga tjänsteresor har av naturliga skäl måst begränsas till att omfatta allenast ett mindre antal myndigheter. Då emellertid dessa myndigheter torde få betraktas som representativa för respektive grenar av statsförvaltningen, synes av det — — — — redovisade materialet kunna dragas den slutsatsen, att resebyrå i allmänhet anlitas vid dylik beställning, i varje fall då det gäller längre eller mera komplicerade resor. Av de lämnade uppgifterna framgår vidare, att därvidlag hänvändelse företrädesvis sker till statens järnvägar tillhörig resebyrå. Icke sällan anlitas dock vid sidan härav även privat resebyrå; i vissa fall kommer uteslutande sådan resebyrå i fråga.

Att resebyrås tjänster tagas i anspråk beror uppenbarligen på de fördelar i olika hänseenden som detta förfaringssätt medför för vederbörande förrättningsman. Då en resa spänner över ett vidsträckt område och nödvändiggör besök vid en rad olika orter, vilka måhända icke kunna nås utan användande av skilda trafikmedel, är det sålunda ofta förenat med svårighet för den enskilde tjänstemannen att själv planera färdväg och ombesörja biljettanskaffning på sådant sätt, att resereglementets bestämmelser om minsta möjliga rese- och traktamentskostnader bliva iakttagna. I dylika fall innebär det självfallet en betydande tidsvinst att bestyret härmed överlåtes på ett företag, som äger speciell sakkunskap och erfarenhet i berörda hänseende. Även reseräkningsgranskningen torde i icke ringa utsträckning kunna förenklas, därest resebyrå haft att svara för erforderliga biljettkombinationer. Vissa myndigheter ha också i detalj reglerat hithörande förhållanden för att i görligaste mån utvinna de fördelar som anlitage av resebyrå onekligen medför. Sålunda har exempelvis arbetsmarknadsstyrelsen träffat särskild överenskommelse i ämnet med järnvägsstyrelsen; det på grundval härav tillämpade systemet innebär i korthet, att statens järnvägars resebyrå i Stockholm anförtror samtliga de uppdrag som i sammanhanget kunna ifrågakomma och att kontakten med byrån upprätthålles av en för ändamålet särskilt utsedd befattningshavare, till vilken vederbörande förrättningsmän ha att vända sig i och för ordnande av biljettbeställning m. m. Enligt inhämtade upplysningar ha de hittillsvarande erfarenheterna av detta system varit uteslutande goda.

Med hänsyn till ovan anförda omständigheter förefinnes, såvitt revisorerna kunna bedöma, i och för sig icke någon anledning till erinran mot att resebyrå anlitas vid beställning av biljetter för statliga tjänsteresor. Där emot finna revisorerna det vara mindre tillfredsställande att vederbörande förrättningsmän så jämförelsevis ofta som nu är fallet hänvända sig till privata resebyråer i dylika angelägenheter. Enär ifrågavarande byråer äga tillgodoräkna sig viss förmedlingsprovision på försålda biljetter, får nämligen detta till följd att, såvitt angår inhemska järnvägsresor, de för resornas gäldande avsedda anslagsmedlen icke i sin helhet återgå till statsverket via statens järnvägar tillhörig resebyrå utan till en del tillfalla privata företag i form av provision. Vid flygresor uppstår motsvarande förhållande för SAS, i vilket konsortium staten har starka ekonomiska intressen. Jämväl vid utrikes resor går statsverket förlustigt vissa intäkter, därest i stället för statens järnvägar tillhörig resebyrå privat resebyrå anlitas. Att närmare ange storleken av det inkomstbortfall varom här är fråga torde icke vara

möjligt utan ingående undersökningar; uppenbarligen måste det dock röra sig om icke obetydliga belopp.

Framhållas må att statens järnvägars resebyråorganisation är utrustad för försäljning av biljetter till resor inom Sverige och i utlandet, såväl på järnvägar som på vanligen förekommande ångbåtslinjer och flygrouter, liksom även för lämnande av upplysningar om resor i allmänhet och uppgörande av resplaner m. m. Då personalen inom ifrågavarande organisation därtill besitter mångårig erfarenhet på förevarande område, lär icke behöva befaras att den av vederbörande förrättningsmän åstundade servicen på något sätt skulle försämrats, därest statsmyndigheterna ålades att vid biljettbeställningar som regel hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå. Revisorerna finna för sin del starka skäl tala för att en allmän föreskrift av denna innebörd utfärdas. Det må i detta sammanhang erinras om att Kungl. Maj:t nyligen föreskrivit, att statliga myndigheter för sina bankaffärer skola anlita statlig bankinrättning, där så utan särskild olägenhet kan ske.

Utlåtanden avgavs av statskontoret och järnvägsstyrelsen (Del II, s. 214 och 215).

Statskontoret fann i likhet med revisorerna naturligt, att då statsverket genom statens järnvägar organiserat egna resebyråer statsmyndigheterna åläggs att i förekommande fall anlita dessa resebyråer, där så utan olägenhet kan ske.

Järnvägsstyrelsen hade i princip inte något att erinra mot en föreskrift av den innebörd revisorerna ifrågasatt. Därest en sådan föreskrift skulle komma att utfärdas, framhöll styrelsen såsom önskvärt, att den gavs en sådan utformning att det ankommer på järnvägsstyrelsen att från fall till fall avgöra i vad mån ett anlitande av en statens järnvägars resebyrå vid statliga tjänsteresor kan vara förenligt med statens järnvägars affärsintressen.

Statsutskottet anförde i sitt utlåtande (145 p. 27) följande.

I likhet med revisorerna är utskottet av den uppfattningen, att statliga förrättningsmän vid beställning av biljetter för tjänsteresor skola åläggas att hänvända sig till statens järnvägar tillhörig resebyrå, där så utan särskild olägenhet kan ske. I förekommande fall synas anvisningar av motsvarande innebörd böra meddelas jämväl icke-statliga institutioner och föreningar, då fråga är om sådan verksamhet som helt eller till övervägande del finansieras av statsmedel.

Motionerna

Motionärerna framhåller att verksamheten inom resebyråbranschen har utpräglad servicekaraktär och bör ha den stimulans som fri konkurrens innebär. Bestämmelsen från 1952 måste enligt motionärerna ses som en allvarlig konkurrensbegränsning inom en expanderande bransch. Motionärerna anser dessutom att bestämmelsen strider mot ett uttalande som riksdagens

andra lagutskott gjorde 1956 i utlåtande nr 35 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 142, med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 september 1953 om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m. Det av motionärerna återopade uttalandet lyder.

De brister i konkurrensen som det här gäller att komma till rätta med kan sägas bottna i två i och för sig skilda förhållanden. Å ena sidan saknar av flera orsaker konsumenterna i tillräcklig grad det prismedvetande, som är en förutsättning för att de skall söka de förmånligaste villkoren vid sina inköp och därmed medverka till effektiv konkurrens. Å andra sidan kan orsaken till en försvagad konkurrens vara att finna i konkurrensbegränsande åtgärder, som vidtagits av företagare eller deras organisationer. Samhällets konkurrensfrämjande verksamhet måste inriktas så att båda dessa slag av brister i konkurrensförhållandena undanröjes eller i vart fall motverkas.

Enkel fråga vid 1968 års riksdag

Vid vårsessionen 1968 framställde herr Wennerfors i andra kammaren en fråga om det är förenligt med principen om konkurrens på lika villkor att statliga tjänstemän vid beställning av biljetter för tjänsteresor endast får anlita SJ:s resebyråer. Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, besvarade frågan i kammaren den 25 april 1968 (II:20 s. 6 ff.). Han erinrade därvid om att bestämmelsen tillkommit på begäran av riksdagen. Enligt departementschefens mening var det ett klokt beslut som riksdagen därvid fattat. Det syntes honom naturligt att i första hand statsverkets egna resebyråer anlitas för resor som bekostas av statsmedel, och att så sker kunde inte departementschefen finna stridande mot principen att konkurrens bör äga rum på lika villkor. Om statens företagsamhet ses som en enhet var det enligt departementschefen naturligt att man i första hand anlitar sina egna resurser innan man vänder sig till andra. Detta syntes honom också gälla resebranschen.

Utskottet

Enligt kungörelse från år 1952 har den som finner sig böra anlita resebyrå vid resa i statens ärenden eller i verksamhet, för vilken kostnaderna helt eller till övervägande del ersätts av statsmedel, att vända sig till någon av statens järnvägars resebyråer, där detta kan ske utan särskild olägenhet.

Motionärerna anser att bestämmelsen strider mot rådande princip om konkurrens på lika villkor. Motionärerna framhåller att resebyråbranschen med dess utpräglade servicekaraktär bör ha den stimulans som fri konkurrens innebär. De hemställer därför att bestämmelsen ändras så att valfri resebyrå kan anlitas för resor som bekostas av statsmedel.

Eftersom statens företagsamhet bör ses som en enhet är det — såsom chefen för handelsdepartementet uttalade i det i föregående avsnitt redovisade

svaret på en enkel fråga vid 1968 års riksdag — naturligt att statsverkets egna resebyråer i första hand anlitas för resor, som bekostas av statsmedel. Att så sker kan enligt utskottets mening inte anses stridande mot principen att konkurrens bör äga rum på lika villkor. Motionerna bör därför inte för-
anleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer

att motionerna I: 814 och II: 935 icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 11 mars 1969

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Göran Karlsson (s), Svante Kristiansson (s), Åkesson (fp), Ebbe Ohlsson (m), Nils-Eric Gustafsson (cp)*, Erik Jansson (s), Ernulf (fp) och fru Landberg (s);

från a n d r a kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Sundelin (s), fröken Anderson (s), herr Franzén i Träkumla (cp), fru Ekroth (s), herrar Wachtmeister (m) och Sellgren (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Göran Karlsson (s), Svante Kristiansson (s), Åkesson (fp), Ebbe Ohlsson (m), Erik Jansson (s), Ernulf (fp) och fru Landberg (s);

från a n d r a kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Sundelin (s), Tobé (fp), fröken Anderson (s), herr Franzén i Träkumla (cp), fru Ekroth (s) och herr Wachtmeister (m).

Reservation

av herr *Ernulf* (fp),